Paradigma filozofiei limbajului – în viziune coşeriană[1]

Mihaela-Cătălina TĂRCĂOANU[*]

Key-words: *paradigm, integral linguistics, philosophy of language, direct and indirect philosophy of language*

Așa cum indică şi titlul lucrării noastre, ne propunem să prezentăm concepția lui Eugeniu Coșeriu despre *paradigma filozofiei limbajului* – știința universalului sau a generalului, a cea ce este comun tuturor limbilor, dincolo de specificul fiecăreia – în sincronie-diacronie, fără pretenţia de exhaustivitate, dintr-o perspectivă integratoare, din necesitatea de a (re-)evalua rolul avut de lingvist în fundamentarea acestei științe. Finalizarea și a acestui studiu – *Paradigma filozofiei limbajului – în viziune coșeriană* – ar face posibilă publicarea lucrării monografice *Eugeniu Coșeriu. Teoretician al limbii, al limbajului și al textului (Concepte. Taxonomii. Impact. Perspective)*, cunoscut fiind faptul că lingvistul de origine română a impus pe plan internațional paradigma *lingvisticii integrale* – având ca subdomenii *lingvistica vorbirii în general*, *lingvistica limbii* şi *lingvistica textului/ a discursului*, propunându-și să studieze limbajul ca fenomen multiform. Având în vedere că Eugeniu Coșeriu este cunoscut mai mult pe plan internațional, această apariție editorială ar facilita recuperarea gândirii coşeriene şi pe plan național. Într-un interviu publicat în revista „Limba română", Eugen Munteanu declara: „Menţionez mai întâi studiul monografic despre E. Coseriu – lingvist, la care lucrează Cătălina Tărcăoanu; odată finalizată, am avea prima încercare de sinteză a gândirii coşeriene"[2].

Remarcăm absenţa în câmpul articolelor, studiilor şi lucrărilor dedicate activităţii ştiinţifice a lui Coşeriu a unei cercetări care să surprindă în ansamblu aportul lingvistului la fundamentarea filozofiei limbajului. Această absenţă s-ar putea justifica, până în 2011, prin accesul unui număr limitat de specialişti şi cercetători, obligatoriu cunoscători de limbă germană, la cele două volume despre *filozofia limbajului* (*Die Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart. Eine Übersicht*. Teil I: Von der Antike bis Leibniz, WS 1968/69, hrsg. von G. Narr und R.Windisch, Tübingen, 1969, 2. Auflage 1975; *Die Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart. Eine Übersicht*. Teil II: Von

[1] Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului Societatea Bazată pe Cunoaștere – cercetări, dezbateri, perspective, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, POSDRU/89/1.5/S/ 56815.

[*] Academia Română, Filiala Iași, România.

[2] http://romania-mare-trecut-si-viitor.blogspot.com/2010/04/mari-lingvisti-romani-e-coseriu.html, 4 iunie 2012.

BDD-V2533 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:12 UTC)

Leibniz bis Rousseau, WS 1970/71, hrsg. von G. Narr, Tübingen, 1972). Traducerea uneia dintre cele mai de succes cărți ale lui Coșeriu, apărută anul trecut la Editura Humanitas, *Istoria filozofiei limbajului de la începuturi până la Rousseau*, în colecția Academica, în traducerea reputatului lingvist ieșean, Eugen Munteanu, și a Mădălinei Ungureanu înlătură oarecum acest impediment. În anul 2010 a apărut, de asemenea, ediția în limba italiană, Eugenio Coseriu, *Storia della filozofia del linguaggio*. Edizione italiana a cura di Donatella Di Cesare, Carocci editore, Roma, 2010.

Prima ediție a *Istoriei filozofiei limbajului* a fost pregătită de Günter Narr, cel care a difuzat în toată Germania textele multiplicate ale cursurilor lui Coșeriu, așa cum însuși mărturisește. În semestrul de iarnă 1965/1966, împreună cu Rudolf Windisch și-a dat seama că reușeau să noteze cursurile lui Coșeriu aproape cuvânt cu cuvânt. Acela a fost momentul când s-au gândit să multiplice *Die Geschichte der Sprachphilosophie*, întrucât:

> ar fi un mare păcat să profităm doar noi, studenții direcți ai lui Coșeriu, de ideile de ultimă oră din lingvistică, de toate lucrurile extraordinare pe care le aflam la cursurile Profesorului. De ce să nu profite și studenții de la alte facultăți și chiar de la alte universități din Germania? […] Întreprinderea noastră a avut un mare succes, iar cărțile s-au răspândit imediat în toată Germania, având un mare impact. Întâi de toate, aceste volume umpleau un gol în bibliografia academică. Nu existau studii pe tema respectivă, iar studenții aveau nevoie de manuale, de bibliografie serioasă și de ultimă oră la acest capitol. În general, *Geschichte der Sprachphilosophie* a fost o noutate absolută, până atunci nu existase un astfel de curs universitar, cu atât mai puțin sub formă de carte! În al doilea rând, volumele noastre erau foarte ieftine, adică accesibile oricui (Narr 2011).

Receptarea contribuției lui Coșeriu la autonomizarea filozofiei limbajului, având „o viziune cu adevărat comprehensivă, riguroasă și cuprinzătoare, ceea ce realmente îl singularizează în epocă" (Afloroaei 2011: 93), a fost realizată diferit. Astfel, Jürgen Trabant îi atribuie o impresionantă autoritate: „Coşeriu ştie şi spune care este sarcina filozofiei şi a ştiinţei. *Filozofia* [subl. n.] îşi pune problema sensului fiinţei." […] „*filozofia limbajului* [subl. n.] îşi pune problema sensului fiinţei limbajului." (Trabant 2011: 8). În schimb, Donatella Di Cesare afirmă că Eugeniu Coşeriu este, din toate punctele de vedere, un „clasic"[3]: „«clasic» nu este un model supraistoric, ci este un mod «eminamente al fiinţei istorice», deoarece în trecerea timpului conservă din trecut un «non-trecut» care îl face contemporan în orice epocă"[4]. Merită amintite aici și remarcile lui Jürgen Trabant care observa complicatul mecanism de producere a textelor coșeriene, subliniind că, la început, *Istoria filozofiei limbajului* nu a fost o carte propriu-zisă, ci transcrierea unor prelegeri pe care Coșeriu le-a a ținut la Tübingen în anii 1968/ 1969 și 1970/ 1971 și pe care Rudolf Windish și Gunterr Narr le-au consemnat și publicat pentru prima dată în 1969 și 1972, în două volume subțiri fragmentare[5], scrise la mașină, cu

[3] În sensul în care au înțeles acest lucru Hegel, iar apoi Gadamer.

[4] http://www.humanitas.ro/humanitas/istoria-filozofiei-limbajului-de-la-%C3%AEnceputuri-p%C3%A2n%C4%83-la-rousseau, 4 iunie 2012.

[5] Cele două volume despre istoria filozofiei limbajului au avut o influență pe care n-a mai cunoscut-o poate niciuna din operele lui Coșeriu, contribuind decisiv la fundamentarea unei noi direcții

BDD-V2533 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:12 UTC)

greşeli. *Istoria filozofiei limbajului* se opreşte înainte de a ajunge „la «adevărata filozofie a limbajului», adică la Herder, Wilhelm von Humboldt, Hegel. În cursurile sale de mai târziu, Coseriu a vorbit şi despre perioada de până la 1835 (anul morţii lui Humboldt), însă aceste cursuri nu au mai apărut sub forma unei cărţi" (Trabant 2011: 5).

Din acest punct de vedere *Istoria filozofiei limbajului* este o carte tipic coşeriană (asemeni altor lucrări precum *Lingvistica textului* şi *Competenţa lingvistică*), în sensul că este alcătuită din transcrierea unor note de curs:

> Pentru a scrie, Coseriu are nevoie de vocea sa şi, în mod evident, are nevoie de un ascultător, de un „acroates", care consemnează în scris cele auzite. Opera scrisă a lui Coşeriu este, în acest sens, de esenţă „acroamatică", aparţinându-le deopotrivă şi ascultătorilor săi. Acest complicat dispozitiv de consemnare, oral în esenţa sa, conservă în scris caracteristici fundamentale ale limbii ascultătorului, lucru care se întâmplă, în mod natural, mai ales în cazul cărţilor care cuprind transcrierea cursurilor. Caracterul „acromatic" al acestor texte reprezintă un temei esenţial al intensităţii lor (Trabant 2011: 5–6).

Jörn Albrecht a publicat în 2003, o ediţie nouă, augmentată, Eugenio Coseriu, *Geschichte der Sprachphilosophie von den Anfängen bis Rousseau*. Neu bearbeit und erweitert von Jörn Albrecht, mit einer Vor-Bemerkung von Jürgen Trabant, A. Francke Verlag, Tübingen und Basel. Mărturisea că abia în decembrie 2001 a avut posibilitatea să îi înmâneze lui Eugeniu Coşeriu versiunea provizorie a primelor opt capitole, cu ocazia unei festivităţi academice. La redactarea celei de a doua părţi, Coşeriu a fost consultat doar verbal, pentru lămurirea unor chestiuni dificile. Pe când era ocupat cu citirea şpalturilor pentru corectură, a primit vestea morţii magistrului său (Albrecht 2011: 15). Acesta subliniază că, chiar şi în forma sa extinsă, cartea nu are pretenţia de a constitui „o istorie veritabilă a filozofiei limbajului", ci „o expunere istorică de ansamblu", care prezintă, „în esenţa lor, textele unor filozofi importanţi", cu o „anumită relevanţă din punctul de vedere al filozofiei şi al teoriei limbii". La acel moment, „o asemenea privire de ansamblu, reprezenta încă un deziderat", cu toate că de la publicarea textului originar au apărut câteva prezentări generale utile, influenţate de prima versiune a lucrării lui Coşeriu, dar care şi-au pus amprenta asupra versiunii realizată de Albrecht (Albrecht 2011: 15). Coşeriu a conştientizat că ne lipseşte „o prezentare istorică completă, care să cuprindă cercetarea aprofundată şi prezentarea cât mai largă a direcţiilor tradiţionale ale acestei ştiinţe", considerându-şi lucrarea doar un „studiu preliminar" (Coşeriu 2011: 285).

Lucrarea lui Coşeriu nu este singura publicaţie care abordează filozofia limbajului (*vezi* Benfey, Steinthal, Cassirer), două momente fiind decisive pentru marea influenţă pe care o va exercita. În primul rând, „publicarea într-un moment istoric favorabil, marcat de o criză în dezvoltarea reflecţiei lingvistice", printr-o reorientare spre istorie, precum şi de transformarea filozofiei în filozofie a

de cercetare, care în cei treizeci de ani de la prima publicare, s-a transformat într-o „respectabilă preocupare internaţională: reflecţia istorică asupra gândirii lingvistice europene (şi apoi şi asupra celei din afara Europei). Sub acest aspect, al influenţei exercitate, probabil că doar semantica structurală a lui Coseriu poate fi comparată cu *Istoria filosofiei limbajului*" (Trabant 2011: 5).

BDD-V2533 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:12 UTC)

limbajului, în Germania printr-o confruntare cu modelul anglo-saxon de a face filozofie. De asemenea, succesul cărții se datorează:

> […] gândirii și discursului realmente magistrale ale lui Coseriu, adică a unei uimitoare erudiții, a pasiunii pentru lectura riguroasă a textelor, a perspectivei de ansamblu asupra a două milenii de filozofie și lingvistică și a irezistibilei capacități de convingere a criticii practicate, izvorâtă tocmai din această perspectivă. Căci cărțile trecutului, spre care ni se deschide accesul printr-o subtilă hermeneutică, sunt citite în lumina experienței istorice pe care o avem prin limbaj. Însă *Istoria* lui Coseriu nu reprezintă o prezentare instrumentalizată pentru realizarea unor scopuri specifice de lingvistică sau filozofie a limbajului, așa cum este, neîndoielnic, cazul cărților istoriografice ale lui Chomsky, în care acesta construiește o istorie monumentală a propriilor eforturi, pornind de la textele trecutului (Trabant 2011: 6–7).

Istoria filozofiei limbajului abordează deopotrivă filozofia, lingvistica, teoria literaturii, precum și teoria culturii. Chiar dacă, după treizeci de ani, unele aspecte ar trebui revizuite, lectura pe care Coșeriu „a făcut-o clasicilor filozofiei limbajului nu este nicidecum depășită, ci a devenit ea însăși una clasică, iar caracterul stimulativ și fascinația acestor prelegeri pot fi percepute și astăzi” (Trabant 2011: 8). Volumul, caracterizat prin „dimensiunea paidetică, formativă”, este alcătuit din 19 capitole ample, ale căror titluri demonstrează cunoașterea temeinică a istoricului problematicii filozofiei limbajului, Coșeriu aplicând unul dintre cele cinci principii epistemologice ale sale, principiul tradiției: 1. *Problematica filozofică*, 2. *Problematica filozofică în relație cu limba: ce este filozofia limbajului*?, 3. *Filozofia limbajului în India*, 4. *Heraclit*, 5. *Platon*, 6. *Aristotel*, 7. *Stoicii*, 8. *Sfântul Augustin*, 9. *Filozofia limbajului în Evul Mediu*, 10. *Juan Luis Vives și filozofia limbajului în Epoca Renașterii*, 11. *René Descartes și ideea limbii universale*, 12. *John Locke*, 13. *Gottfried Wilhelm Leibnitz*, 14. *Continuitate și discontinuitate în istoria filozofiei limbajului*, 15. *Secolul al XVIII-lea în Marea Britanie: filozofia limbajului între empirism, platonism și psihologism*, 16. *Giambattista Vico*, 17. *Secolul al XVIII-lea în Germania: teoria semnelor, gramatica generală, teorii despre originea limbii*, 19. *Secolul al XVIII-lea în Franța? de la Iluminism la Preromantism*, 19. *Perspective*. Din enumerarea titlurilor se poate discerne:

> […] uriașul efort de cuprindere și înțelegere genuină a gândirii înaintașilor. Coșeriu îi lasă pe autori, textele și ideile lor să vorbească de la sine, respectând cu strictețe unul dintre principiile pe care le fixase el însuși lingvisticii ca știință a culturii. […] un fel de obstinație a obiectivității la autorul nostru îl conduce pe cititorul avizat spre convingerea că doctrina lingvistică coșeriană, legitimă în sine prin raționalitatea ei și prin logica ei internă, își dezvăluie, prin mărturia creatorului ei, fundamentele, adânc înfipte în cea mai bună tradiție a gândirii europene (Munteanu 2011: 18).

Înainte de toate, trebuie să precizăm că „erudiția impresionantă”, precum și „concepția despre limbaj” sunt „rezultatul meditației îndelungate pe textele filozofice și științifice”, iar „Celui care cunoaște lingvistica integrală coșeriană lectura *Istoriei filozofiei limbajului* îi oferă spectacolul solemn al drumului mental străbătut de viitorul savant Eugeniu Coșeriu. Este drumul descoperirii ideilor fundamentale ale doctrinei sale lingvistice în textele gânditorilor europeni” (Cârâc 2011: 441). Lingvistul demonstrează *și* în cazul filozofiei limbajului o foarte bună cunoaștere a tradiției, concepția despre limbaj distingându-se prin faptul că „nu

BDD-V2533 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:12 UTC)

exclude nimic din ceea ce ține de limbaj, că dezvoltă o vastă sistematică a ceea ce aparține limbajului, în care sunt integrate problematizările trecutului", permițându-ne să remarcăm ce idee urmărește un autor și ce relevanță – „din punctul de vedere al dezvoltării istorice a reflecțiilor asupra limbajului" – au problemele puse de acesta, ce a observat sau ceea ce încă nu a observat:

> Coseriu prezintă *istoria filozofiei limbajului* pe fundalul unei cunoașteri prin intermediul limbajului, înțeleasă mai ales ca o acumulare istorică de cunoștințe, dincolo de care nici nu putem, de altfel, coborî mai departe în trecut. Punctele culminante ale celor două prelegeri sunt, fără îndoială, prezentarea lui Aristotel și Vico (Trabant 2011: 5).

Coşeriu constata caracterul neclar şi eterogen al preocupărilor care se autodefinesc drept filozofia limbajului. Într-o perspectivă epistemologică tripartită, în concepția lingvistului de origine română, *filozofiei limbajului* îi revine sarcina de a căuta răspunsuri la întrebările privitoare la *lingvisticitate*, adică la *esența* („ce înseamnă a-fi-limbă"), *originea* („de unde vine faptul-de-a-fi-limbă") și *finalitatea* limbajului („în ce scop există limbi") (Munteanu 2005: 18–19). Lingvistului „limba îi apare ca un domeniu amplu şi decisiv, ce urmează a fi aprofundat ca atare", iar ceea ce îl singularizează este faptul că dezvoltă „o admirabilă filozofie a limbajului, o hermeneutică proprie şi deopotrivă o ontologie, unele consideraţii având realmente valoare metafizică, în sensul cel mai elevat al cuvântului" (Afloroaei 2011: 84).

În primul capitol, *Problematica filozofică*, se distinge între trei tipuri de științe în funcție de natura interogației „*1. o știință ca istorie, 2. o știință a generalului, 3. o știință în sensul filozofiei* [subl. n.]", trei elemente ale structurii problemei filozofico-științifice „1. cel care formulează întrebarea, 2. obiectul întrebării, 3. scopul întrebării", respectiv, trei tipuri de problematizări filozofico-științifice: „problema istorică, problemă a ființei unui obiect (a ipseității)", „problema general-științifică, ca problemă a ființei claselor de obiecte și a stărilor de lucruri", „problemă filozofică – problemă a sensului ființei". De asemenea, în funcție de natura obiectului de cercetare, în cadrul „științei generalului", distinge trei categorii: „1. științele matematice, 2. științele naturii, 3. științele culturii". Științele matematice studiază obiectele formale, cele naturale, obiecte naturale, în timp ce științele culturii se ocupă de obiectele intenţionale (Coşeriu 2011: 28–30). Despre aceste trei tipuri de științe amintește Coșeriu și în prelegerea *Filozofia limbajului* – prima prelegere ținută în limba română la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași după 52 de ani de absență din țară, publicată în volumul *Prelegeri și conferințe*, unde subliniază că sunt două direcții în filozofia limbajului care ar trebui unite într-o singură concepție. Acesta se întreabă ce înțelegem prin filozofie și prin filozofia limbajului în general. În plus, adaugă că „există însă și o știință la alt nivel, o știință care își pune întrebări cu privire la *esenţa esenţei*, la *quid-ul quid-ului*", această știință fiind *filozofia* (Coşeriu 1994: 8). Ştiinţele culturii sau ştiinţele umaniste se ocupă de „*limbajul*, *arta*, *religia* şi alte produse ale activităţii culturale, ale activităţii spiritului, ale activităţii creatoare înseşi" (Coşeriu 1994: 8). Coşeriu constată că:

> [...] filozofia pune întrebări și cu privire la un obiect în particular, referitor la esența esenței. Ce reprezintă justificarea acestei esențe? Ajungem astfel la primele principii ale fiecărui mod de a-fi. În privința limbajului, problemă filozofică care poate fi pusă și cu privire la

BDD-V2533 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:12 UTC)

> un singur cuvânt se poate formula așa: „Ce înseamnă a fi cuvânt?" Este, deci, problema acelei esențe a esenței, care nu poate fi determinată decât prin această *reductio* la principii, la motivarea originară, adică la întrebarea „De ce există limbajul?"; în delimitare față de alte tipuri de obiecte care se află în atingere cu limbajul, care prezintă și ele anumite trăsături comune cu cele ale limbajului. Acestea pot fi: arta, care se prezintă ca expresivitate, asemenea limbajului; activitatea practică, care poate întrebuința și întrebuințează limbajul ca instrument; sau gândirea rațională, care nu este posibilă fără limbaj (Coșeriu 1994: 9).

Problematica filozofică în relație cu limba: ce este filozofia limbajului? ilustrează rolul lui Coșeriu în autonomizarea acestei științe, acesta observând că „există lingviști care vor să reducă filozofia limbajului la lingvistica generală și teoretică", însă ceea ce înțelege prin „«filozofia limbajului» nu ține de domeniul de activitate al lingvisticii și se situează în afara competenței multor reprezentanți ai acestei discipline ce au pretenția că se ocupă și de filozofia limbajului" (Coșeriu 2011: 39). Obiectul de studiu al *filozofiei limbajului* este identificat comparativ cu *lingvistica generală* și *teoria limbajului*, Coșeriu optând pentru termenii:

> […] *generalitate*, atunci când ne situăm în domeniul empiric și al inducției, și *universalitate*, dacă ne mișcăm pe teritoriul teoriei și al deducției. Lingvistica generală constată ceea ce este *general*, iar teoria limbajului ceea ce ar trebui să fie considerat *universal* (Coșeriu 2011: 39).

Remarcăm predilecția pentru formulările axiomatice. Referindu-se la *filozofia limbajului*, Coșeriu apreciază că, spre deosebire de lingvistica generală și de teoria limbii, aceasta de ocupă de „esența limbajului în sine", și că „problemele specifice nu mai pot fi formulate (sau nu numai) «în interiorul limbii»; ele trebuie să treacă dincolo de cadrul lingvistic":

> În cadrul filozofiei limbajului, limba trebuie studiată în relație cu celelalte activități umane și în general cu esența umană. Doar datorită obiectului său de cercetare *filozofia limbajului* [subl. n.] rămâne legată de lingvistica generală și de teoria limbajului. Aceste două discipline se ocupă de întrebarea „cum", în privința limbajului și a limbilor, în timp ce filozofia limbajului se orientează mi degrabă spre „ce", spre sensul limbajului în genere. Delimitarea obiectului „limbaj" este asumată tacit de lingvistica generală și de cea teoretică, în timp ce în filozofia limbajului chiar această delimitare este ridicată la rangul de problemă. Astfel, se poate afirma, în funcție de direcția de cercetare adoptată, că disciplinele lingvistice încep acolo unde sfârșește filozofia limbajului, sau invers. […] *Idealiter*, *filozofia limbajului* [subl. n.] precedă, desigur, lingvistica generală și pe cea teoretică, și asta chiar atunci când ar trebui să recurgă în amănunt la rezultatele lingvisticii. Căci filozofia limbajului scoate în evidență ca problemă tocmai ceea ce lingvistica preia explicit sau implicit ca bază a studiilor sale. În acest sens, fundamentul profund al oricărei lingvistici se găsește în filozofia limbajului (Coșeriu 2011: 40–41).

Distincția între cele trei științe nu a putut fi urmărită riguros la autorii prezentați în lucrare, mărturisește Coșeriu. În prelegerea *Filozofia limbajului* susținută la Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, precizează că la „întrebarea *ce este limbajul?*, care e întrebarea fundamentală a filozofiei limbajului, s-ar putea

BDD-V2533 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:12 UTC)

răspunde tocmai cum răspunde B. Croce la întrebarea *ce este arta?* «ceea ce toți știm că este»":

> Deci, și cu privire la limbaj, în realitate toți știm ce e limbajul, știind că baza, atât a filozofiei limbajului, cât și a lingvisticii, fiind vorba de o activitate liberă a omului, baza e acea știință originară despre care vorbește Husserl, pe care o are omul cu privire la toate activitățile sale libere, libere în sensul de activități de creație, de activități culturale, de activități creatoare (Coșeriu 2004: 39).

Despre limbaj știm cu toții care sunt trăsăturile sale universale – *universaliile limbajului*, deși nu le putem explica. Coșeriu le-a redus la cinci – *creativitatea*, *semanticitatea*, *alteritatea*, *materialitatea*, *istoricitatea* – însă ultimele două pot fi înțelese ca un fel de sinteze/combinări între două trăsături ale primelor trei (Coșeriu 2004: 39).

De asemenea, distinge între perioada veche a filozofiei limbajului, când se poate vorbi despre o *filozofie a limbajului „indirectă"* și *o filozofie a limbajului „directă"*. *Filozofia limbajului* de până la Giambattista Vico și până la romantismul german este numită *„indirectă"*, întrucât nu se ocupă propriu-zis de limbaj ca atare, ci acestea e mereu văzut în relație cu altceva: „rolul limbajului ca instrument de expresie a gândirii, funcția sa de mediator în reflectarea realității extralingvistice sau pur și simplu a «realității»" (Coșeriu 2011: 42), din acest punct de vedere caracterizându-se prin continuitate, „un gânditor preia problema rămasă nerezolvată de la predecesorul lui, încearcă să găsească un răspuns la acestea și lasă urmașilor problemele rezultate de aici" (Coșeriu 2011: 281). Acesta este modul în care procedează și Coșeriu, așa cum mărturisește de altfel:

> Eu am încercat întotdeauna să mă întreb mai întâi ce găsesc la filozofi, la lingviști, la marii lingviști, ce găsesc formulat mai bine, cum aș fi vrut să formulez și eu și să pot apoi explica aceste formulări, să le pot îmbina într-o sinteză, într-o lingvistică tocmai integrală (Coșeriu 2004: 18–19).

În schimb, Coșeriu vorbește despre o *filozofie a limbajului „directă"*, după romantismul german, când „problema limbajului a devenit punctul central al filozofiei limbajului, iar acest lucru este valabil și în zilele noastre" (Coșeriu 2011: 43). Filozofia directă a limbajului, începe deci cu Giambattista Vico, continuă cu Rousseau, Hamann, Herder, Leibniz etc. și consideră limbajul „drept obiect al cercetării în sine și nu prin relație cu altceva". După Locke și Leibniz, se poate observa o „scindare în mai multe direcții", dezvoltarea filozofiei limbajului nu mai urmează o linie unitară (Coșeriu 2011: 284).

În studiul *Eugenio Coseriu : linguistique et philosophie du langage*, Cristian Bota constată că:

> Sur le premier versant, la philosophie du langage de Coseriu cherche à construire des concepts intégrant en leur sein l'*être* propre de leurs objets, à savoir leur *devenir* même. Cette philosophie concerne essentiellement la dialectique permanente entre le langage compris comme *enérgeia* (activité qui produit et dépasse en permanence sa propre puissance) et comme *dynamis* („puissance") ; ou encore les relations entre l'activité productrice de signification et la technique produite et restructurée en permanence dans et par cette même activité. Pour Coseriu, étant donné

BDD-V2533 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:12 UTC)

> qu'il s'agit de l'objet de la *science du langage*, ce travail philosophique est indissociable de la construction de cette même science du langage (Bota 2008: 5).

Tot în capitolul al doilea, Coșeriu schițează și problema *Autonomiei limbajului ca problemă a filozofiei limbajului*, atât sub aspect obiectiv, cât și subiectiv, întrebându-se dacă acesta este o „activitate practică, instrumentală, sau una teoretică", „ține de logică, de gândirea intuitivă sau de cea rațională" și „care este locul pe care îl ocupă între celelalte activități teoretice și practice ale omului" (Coșeriu 2011: 45). În prelegerea *Filozofia limbajului* precizează că

> autonomia limbajului trebuie văzută ca o captare a universalului printr-o operă individuală, ceea ce ne duce la identificarea între limbaj și poezie, fiindcă și poezia este o refacere a universalului în individual. Poezia este și individ și model universal (Coșeriu 1994: 24).

Cel care s-a apropiat de posibilitatea de a demonstra caracterul autonom al limbii a fost Vives[6], care schițează o separare între limbaj și logică, deci abia spre începutul secolului al XVIII-lea pare demonstrată ideea autonomiei limbajului ca obiect al cercetării filozofice, însă rămâne neclarificat sensul acestei autonomii și relația limbajului cu celelalte activități umane (Coșeriu 2011: 283).

> Însă filozofia limbajului profesată de Romantismul german poartă cu sine și o redescoperire a Antichității, mai ales a filozofului Aristotel, care, sub sedimentele depuse de o seculară tradiție școlară, mai putea fi perceput doar ca un logician arid. Începe mai ales acum o perioadă de renaștere a științei limbii, evidentă, nu în ultimul rând prin faptul că sunt reluate idei lingvistice care fuseseră deja discutate în epoca Renașterii, însă fuseseră abandonate după aceea. *Lingvistica* [subl. n.] este întemeiată acum, pe baza unor metode adecvate, ca disciplină autonomă. *Filozofia limbajului* [subl. n.], care nu mai vrea acum și nu mai are nevoie să fie în același timp și lingvistică, se poate emancipa și ea ca disciplină autonomă din domeniul general al cercetării limbajului și astfel sunt eliminate erorile în aprecierea faptelor și concepțiile naive pe care acestea le generează (Coșeriu 2011: 478).

Precizăm că lingvistul își începe excursul istoric cu *Filozofia limbajului în India*, le rezervă apoi lui Platon, Aristotel, Giambattista Vico câte aproape 50 de pagini. Din rațiuni de spațiu ale lucrării noastre nu vom intra în detalii în ceea ce privește aspectele avute în vedere nici de aceștia, nici de Heraclit, stoici, Sfântul Augustin, filozofia limbajului în Evul Mediu, Juan Luis Vives, Epoca Renașterii, René Descartes, John Locke, Gottfried Wilhelm Leibnitz, secolul al XVIII-lea în Marea Britanie: filozofia limbajului între empirism, platonism și psihologism, secolul al XVIII-lea în Germania: teoria semnelor, gramatica generală, teorii despre originea limbii, secolul al XVIII-lea în Franța, de la Iluminism la Preromantism.

Coșeriu precizează că cele două direcții de gândire, motivate de cele două aspecte ale limbajului, care se prezintă imediat, chiar pentru conştiinţa naivă, de îndată ce ne întrebăm cu privire la ce este limbajul („Apare mai întîi faptul că limbajul *spune*, într-un sens care rămâne să fie definit, ce sunt lucrurile, se referă la

[6] Pentru Vives „limbajul este expresia întregului suflet, a puterii de imaginație, a sentimentelor, a capacității de a înțelege și a voinței." *cf*. Coșeriu 2011: 283.

BDD-V2533 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:12 UTC)

esenţa lor, *numeşte* lucrurile, le reprezintă într-un anume fel pentru om. Al doilea aspect se exprimă prin faptul că limbajul este întotdeauna *intersubiectiv*"), s-au conturat aproape de la început (Coşeriu 1994: 9). Aceste două dimensiuni primare ale limbajului îi servesc pentru a delimita mai bine sfera problematică a filozofiei limbajului.

În ceea ce priveşte impactul şi perspectivele deschise de viziunea coşeriană asupra filozofiei limbajului şi nu numai reproducem previziunea lui Eugen Munteanu la care subscriem:

> La mai puțin de zece ani de la moartea lui Eugeniu Coșeriu (1921–2002), interesul crescând pentru cele mai diverse aspecte ale operei sale, ca și pentru ansamblul acesteia, este semnul cel mai sigur al valorii sale intrinseci, știindu-se că judecata posterității este întotdeauna mai obiectivă și mai dreaptă decât cea a contemporanilor. Mă număr printre aceia care nutresc convingerea fermă că multe dintre drumurile deschise sau doar schițate de Eugeniu Coșeriu nu doar în sfera înțelegerii filozofice a limbajului, ci și în teoria limbajului în general, în semantică, în lingvistica istorică sau în lingvistica textului, vor fi urmate în viitor de foarte mulți cercetători în căutare de un orizont teoretic convenabil și de o metodă adecvată (Munteanu 2011: 17).

Că istoria reflecției europene asupra limbajului, adică a lingvisticii şi a filozofiei limbajului împreună, a dat naştere „unui domeniu de cercetare deosebit de productiv" o demonstrează nu doar volumul omagial închinat lui Coşeriu (1981), care a scos la lumină un spectru impresionant de studii, ci şi faptul că de atunci, în patru limbi europene au apărut „mari sinteze istorice, publicate de Giulio Lepschy în engleză şi italiană, de Peter Schmitter în germană şi de Sylvain Auroux în franceză, pe lângă monumentalul manual al lui Dascal şi Lorenz", au fost înfiinţate asociaţii naţionale şi internaţionale de savanţi, care au organizat diverse congrese, de faptul că există trei publicaţii ştiinţifice în engleză, germană şi franceză, dedicate exclusiv istoriei reflecţiilor asupra limbajului" (Trabant 2011: 9–10).

Nota particulară a lecturii coşeriene o reprezintă „accentul pus pe o hermeneutică a originarului şi a autenticităţii", pentru care contactul direct cu textele marilor gânditori reprezintă „deopotrivă punctul de plecare, reperul constant şi punctul final. Ideile par astfel a fi «moşite» în chiar matricea lor originară, adică în gândirea celor care le-au produs" (Munteanu 2011: 19). Ştefan Afloroaei subliniază aportul lui Coşeriu la fundamentarea filozofiei limbajului, comparându-l cu Wilhelm von Humboldt în cultura secolului al XIX-lea, Benedetto Croce şi Ernst Cassirer, considerând că acesta „poate fi socotit nu doar filozof al limbajului, în sensul disciplinar al sintagmei, ci, deopotrivă, un hermeneut al vieţii istorice şi culturale". Îl include în rândul acelor gânditori care „dezvoltă şi extind temele mari ale filozofiei", având în vedere „limbajul ca fenomen uman, o problematică vastă, cu consecinţe serioase pentru întreaga zonă a ştiinţelor culturii", surprinzând constant prin „maniera erudită şi savantă" şi „prin sensibilitatea sa faţă de unele chestiuni cu adevărat speculative, filozofice" (Afloroaei 2011: 83).

BDD-V2533 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:12 UTC)

Bibliografie

Afloroaei 2011: Ștefan Afloroaei, *Un proiect exemplar de filozofie a limbajului*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, LI, 2011, p. 83–93.

Albrecht 2011: Jörn Albrecht, *Prefața editorului german*, în Eugeniu Coșeriu, *Istoria filozofiei limbajului de la începuturi până la Rousseau*, p. 14–16.

Bota 2008: Cristian Bota, *Eugenio Coseriu: linguistique et philosophie du langage*, *Un modèle complexe du fonctionnement langagier*, XIII, nr. 1, http://www.revue-texto.net/docannexe/file/102/bota_coseriu.pdf, p. 1–15.

Cârâc 2011: Ioan S. Cârâc, *Cea mai recentă apariţie editorială în limba română a unei opere de Eugeniu Coşeriu*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iași, LI, 2011, p. 439–442.

Coșeriu 1994: Eugen Coșeriu, *Filozofia limbajului*, în *Prelegeri şi conferinţe*, Supliment al publicației „Anuar de lingvistică și istorie literară", seria A. Lingvistică, XXXIII, 1992–1993, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 1994, p. 7–26.

Coșeriu 2004: Eugenio Coșeriu, *Filozofia limbajului*, în *Prelegeri și seminarii la Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu*, texte consemnate, cuvânt-înainte și anexă de Doina Constantinescu, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga", p. 38–58.

Coșeriu 2011: Eugeniu Coșeriu, *Istoria filozofiei limbajului de la începuturi până la Rousseau*, ediție nouă, augmentată de Jörn Albrecht, cu o remarcă preliminară de Jürgen Trabant, versiune românească și indice de Eugen Munteanu și Mădălinei Ungureanu, cu o prefață la ediția românească de Eugen Munteanu, colecția Academica, traducerea prof.univ.dr. Eugen Munteanu și Mădălina Ungureanu, București, Humanitas.

Munteanu 2005: Eugen Munteanu, *Curs de filosofia limbajului*, Iași, 2005.

Munteanu 2011: Eugen Munteanu, *Eugeniu Coșeriu, gânditor și magistru*, în Eugeniu Coșeriu, *Istoria filozofiei limbajului de la începuturi până la Rousseau*, p. 17–23.

Narr 2011: Günter Narr, *„Am înființat editura din dorința de a-i publica studiile lui Eugeniu Coșeriu"*, Dialog cu Gunter Narr, de Eugenia Bojoga, în „Observator cultural", nr. 585 <http://www.observatorcultural.ro/*articleID_25681-articles_details.html>.

Trabant 2011: Jürgen Trabant, *Câteva remarci preliminare, după treizeci de ani*, în Eugeniu Coșeriu, *Istoria filozofiei limbajului de la începuturi până la Rousseau*, p. 5–13.

Philosophy of Language Paradigm – in Eugeniu Coseriu's Vision

As our title indicates, we intend to present Coşeriu's conception of philosophy of language paradigm – the science of "the universal or the general", studying what is common to all languages, beyond the specific of each – without claiming complete integrative perspective, in order to (re-) evaluate the role played by Coșeriu, the linguist who founded this science. Coşeriu noticed the unclear and heterogeneous nature of the concerns that define themselves as philosophy of language. The philosophy of language has the task of seeking answers to questions about the *linguisticity*, the essence, the origin and the purpose of language, in a tripartite epistemological perspective.

BDD-V2533 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:55:12 UTC)